

هنوز مدرسه می‌رفتند و یک روز مادر تصمیم گرفت که من هم همراه آن‌ها بروم. مدرسه ما در سال ۱۸۶۳ میلادی تاسیس شده بود و یکی از قدیمی‌ترین مدرسه‌های مومبایی است. به‌حال این باعث شد که تقریباً زود و در سن پانزده سالگی وارد یک کالج در دانشگاه مومبایی شوم و چهار سال بعد با مدرک کارشناسی در رشته ریاضی با کهاد فیزیک فارغ‌التحصیل شوم.

سال‌های پیش از استقلال هند، آقای دکتر مهالنوبیس^۲ پی بردن که برای پیشرفت، هند مستقل نیاز به متخصصان آمار خواهد داشت و در این راستا موسسه آمار هند را در حومه شهر کولکتا تاسیس کردند. از آن زمان رشته آمار در هند از رشته‌های برتر شناخته می‌شود. خوشبختانه برای کارشناسی ارشد در رشته آمار در دانشگاه مومبایی پذیرفته شدم و دو سال بعد، فارغ‌التحصیل شدم.

نکوداشت خانم دکتر ماهبانو تاتا، مادر علم آمار ایران

علیرضا عربپور*

خانم دکتر تاتا

اهدای جایزه استاد برگزیده جشنواره زنده‌یاد مینا ایزدیار به خانم دکتر تاتا توسط

دکتر سورنا ستاری (معاون فناوری ریاست جمهوری)

از اول تصمیم داشتم ادامه تحصیل بدهم و با دانشگاه‌های آمریکا تماس داشتم. از چند دانشگاه پذیرش گرفتم، اما فقط دانشگاه پردو^۳ پیشنهاد بورس داد و بنابراین در سال ۱۹۶۳ میلادی راهی آنجا شدم. در سال ۱۹۶۷ با درجه دکترا فارغ‌التحصیل شدم و بلافضله در دانشگاه ایالتی میشیگان مشغول به کار شدم. اما بعد از چند سال به نتیجه رسیدم که اگر پنجه سال هم در آمریکا زندگی کنم، همیشه مرا به عنوان غریبه خواهد شناخت. تصمیم بازگشت به هند را داشتم، اما در سال ۱۹۷۲ دکتر مرتضی انواری که برای یک سال فرست مطالعاتی از دانشگاه صنعتی شریف به میشیگان آمده بودن، پیشنهاد کردند که برای دو سال به ایران بیایم. وسوسه شدم! چون انگار ایران برایم غریب نبود. عمومی بزرگم عاشق ایران بودند و من همیشه نزدشان می‌رفتم تا برایم شعر فارسی و بهویژه شاهنامه بخوانند، اما

به‌پاس تلاش‌های بی‌وقفه خانم دکتر ماهبانو تاتا در گسترش علم آمار و تربیت متخصصین آمار در ایران و همچنین به‌مناسبت ۶۰ اردیبهشت ۱۴۰۱، مقارن با ۸۰ سالگی خانم دکتر تاتا، نکوداشتی با حضور اساتید، دانشجویان و دوستداران خانم دکتر تاتا در تاریخ ۱۸ اردیبهشت ۱۴۰۱ برگزار شد. ابتدا خلاصه‌ای از زندگی نامه خانم دکتر که به‌زبان خودشان بیان شده، سپس مصاحبه کوتاه رابط کمیته بانوان انجمن ریاضی ایران، خانم حلیمه مقبلی (دانشگاه جیرفت) با خانم دکتر تاتا و در پایان گزارشی از مراسم نکوداشت ارائه می‌شود.

زنده‌گینانه

من روز ششم اردیبهشت‌ماه ۱۳۲۱ در شهر مومبایی (بمبئی)^۱ و در یک خانواده سنتی اما روشن فکر زرتشتی به‌دنیا آمدم. مطابق رسم آن زمان، ما همراه با مادر بزرگ و خانواده‌های دو عمو زیر یک سقف زندگی می‌کردیم. دو عموی دیگر همواره خارج از مومبایی بودند، و گرنه حتی آن‌ها هم پیش خودمان بودند. از دید روانشناختی، زندگی در چنین خانواری برای بچه‌ها ایده‌آل است و واقعاً همیشه سال‌هایی که با هم بودیم را به‌خوشی یاد می‌کنم.

زمانی که من به دنیا آمدم، عمومی کوچکم هنوز مجرد بود، اما تا من چهارساله شدم ایشان نیز صاحب یک پسر شده بودند و من هم خواهردار شده بودم. حتی از اینکه دوران پادشاهی ام به‌پایان رسیده خوشحال نبودم و لابد اوقات تلخی می‌کردم. آن زمان اگر بچه‌ای مادر را خسته می‌کرد، او را به مدرسه می‌فرستادند. دو دختر عمومیم

من باور دارم ملتی که آمار و ارقام را در ک نمی کند، پیشروفت نخواهد کرد. مدتی است دوستان آمار از عمومی کردن دانش آمار صحبت می کنند، اما به نظرم هنوز به نتیجه کافی نرسیده اند. به عقیده من دلیل آن این است که، اکثراً باور دارند که آمار یک زیررشته ریاضی است و بس. اما به گمانم دانش عمومی آمار فراتر از دانش عمومی ریاضی است. چهل سال پیش، پسر خواهرم در امریکا که هشت سال سن داشت با غرور به من گفت قد من در ۹۵ امین صد ک است. امروزه مردم ایران به خاطر یارانه ها با واژه صدک آشنا شده اند، اما هنوز بسیاری معنی آن را در ک نمی کنند. دانش آماری شامل آشنایی با شخص های آماری نیز است. لازم نیست شخصی کارشناس اقتصاد باشد تا بداند که کم شدن تورم باعث کم شدن قیمت نمی شود. باید دانش آموزان نیز با این مفاهیم تا حدودی آشنا شوند، البته آموزش احتمال در مدرسه ها نیز ایراداتی دارد. برای مثال، همه قبول دارند که در آذرماه امسال یکی از دو رویداد رخ می دهد: در کل ماه اصلاً باران نمی بارد یا دست کم یک روز بارانی خواهیم داشت. اکنون بی سوادترین شهروند ایران می داند که احتمال این رویدادها با هم برابر نیستند؛ به عبارت دیگر دانش عمومی مردم در این باره خوب است. اما لابد ارائه تعریف نادرست در مدرسه باعث می شود که بیشتر دانشجویان سال اول اعتقاد داشته باشند که اگر یک آزمایش به تنها دو رویداد منجر شود، احتمال هریک از این رویدادها برابر نیم است. چالش ها زیاد است اما امیدوارم اهمیت آمار بیش از پیش در ایران روشن شود.

از راست: شادروان بتول باقری (همسر دکتر رجبعلی پور)، دکتر تاتا و دکتر زهرا گویا

مصطفی رابط کمیته بانوان انجمن ریاضی ایران با خانم دکتر تاتا از خانم دکتر تاتا که این افتخار را به ما دادند که چند دقیقه ای در خدمت ایشان باشیم، تشکر کرده و سوالاتی را از ایشان می پرسیم.

کشور خودی هم نبود. بالاخره با استدلال اینکه ایران در راه هند است، پیشنهاد دکتر انواری را پذیرفتم و در شهریور ماه سال ۱۳۵۱ به ایران وارد شده و در دانشگاه صنعتی شریف مشغول به کار شدم. هنوز دو سال نگذشته بود که تصمیم گرفتم شهروند ایران شوم.

سیزدهمین کنفرانس آمار، دانشگاه شهید باهنر کرمان، ۱۳۹۵

آن زمان مدیریت موسسه آموزش عالی آمار در حال تغییر بود و به ویژه خواستند برنامه درسی را به روزرسانی کنند. من این کار را قبول کردم و برنامه پیشنهادی خود را به تأیید سازمان برنامه و بودجه رساندم. سپس در آنجا هم مشغول به تدریس شدم. در سال ۱۳۵۴ وارد مدرسه عالی برآورده ریزی و کامپیوت، و در سال ۱۳۵۶ وارد دانشگاه آزاد ایران شدم. کار در دانشگاه آزاد ایران با تدریس در دانشگاه های دیگر ایران فرق داشت، چرا که استادان با دانشجویان روبرو نمی شدند، اما برای ایشان جزو های خود آموز می نوشتدند. این جزو ها در مراکز مربوطه در نقطه های گوناگون ایران پخش می شدند. البته در این مراکز برای کمک به دانشجویان مریانی نیز وجود داشت. بعد از انقلاب هم با توافق مرکز نشر دانشگاهی این فعالیت را ادامه دادیم، اما متأسفانه بعدها دیگر از جزو ها استفاده نشد. بعد از انقلاب اسلامی، دانشگاه آزاد ایران در دانشگاه علامه طباطبایی ادغام شد.

تا آن زمان بیشتر از ده سال می شد که ایران بودم، اما به جز درس های مقدماتی آمار، همواره درس های ریاضی تدریس می کردم. بیشتر دانشگاه های ایران بخش آمار نداشتند و به نظر من به این رشته اهمیت لازم داده نمی شد و بیشتر اوقات حتی مدرسین درس های پایه آمار، اعضای بخش های گوناگون بودند که هیچ مدرک آمار نداشتند. دانشگاه شهید باهنر کرمان به متخصص آمار نیاز داشت و من در بهمن سال ۱۳۶۶ به عنوان مأمور به کرمان رفتم و در اردیبهشت سال ۱۳۷۴ کلاً به آنجا منتقل شدم. در همان زمان بخش آمار در دانشگاه تشکیل شد و از این بابت خوشحالی من حد و مرز نداشت.

شهریور برگزار شد که البته الان هر سال کنفرانس ریاضی در شهریور برگزار می‌شود. یک سال که کنفرانس در زاهدان و در فروردین ماه بود، کنفرانس دو میهمان خارجی داشت. یکی از انگلستان و دیگری از هند بود. ایشان تا ۱۳ فروردین تهران بودند و در ۱۳ فروردین به دربند تهران رفته‌یم. برای آن دو نفر خیلی جالب بود که با وجود جنگ و بمباران این تعداد مردم، به دربند آمده بودند که البته این موضوع برای ما تعجبی نداشت، چون می‌گفتیم که مردم در روز ۱۳ فروردین نمی‌توانند در خانه بمانند، ولی آن‌ها تعجب کردند!

اهدایی به خانم دکتر تاتا از طرف کمیته بانوان انجمن

- خانم دکتر، شما یکی از پشتیبانان کمیته بانوان انجمن ریاضی هستید. فعالیت‌های کمیته بانوان را چه طور ارزیابی می‌کنید؟ من از ریز فعالیتها اطلاع ندارم. گروه‌هایی که در شبکه‌های اجتماعی تشکیل داده‌اند و فعالیتها را اطلاع‌رسانی می‌کنند، قابل تحسین است و انشاء‌الله با تلاش و همفکری، کارهای خوبی را انجام داده و موفق باشند.

- در پایان، اگر صحبتی دارید بفرمایید.

نه من صحبتی ندارم. فقط این را بگوییم که در سیزدهمین کنفرانس ریاضی که در کرمان برگزار شد، من هم ثبت‌نام کرده بودم. ولی نتوانستم شرکت کنم. آن موقع دانشگاه‌ها تعطیل بود و من در مرکز آمار بودم. یک روز برای من یک پاکت پستی آمد که داخل آن یک چک بود. پول ثبت‌نام کنفرانس را برگردانده بودند. فکر کنم این موضوع، در ایران و همهٔ دنیا بی‌سابقه است.

- از وقتی که گذاشتید تشکر می‌کنم.

- لطف دارید.

گزارشی از آیین نکوداشت دکتر ماهبانو تاتا

مراسم نکوداشت استاد پیش‌کسوت آمار و مادر علم آمار ایران، دکتر

- خانم دکتر، برای شروع اگر صحبتی دارید، بفرمایید.

سلام. خیلی خوشحالم و تشکر می‌کنم که این مصاحبه را ترتیب دادید.

- خانم دکتر، شما دو سال عضو شورای اجرایی انجمن ریاضی بودید. چه خاطره‌ای از آن زمان دارید؟

من واقعاً از آن دوران خاطره خاصی ندارم. یک دوره عضو اصلی و یک دوره عضو علی‌البدل بودم. وقتی که عضو علی‌البدل بودم، ساکن تهران بودم و با دعوت انجمن، جلسات را مرتباً شرکت می‌کردم. آن دوره‌ای که در کرمان بودم، سفر به تهران و شرکت در جلسات انجمن که باعث می‌شد چهارشنبه‌ها با اتوبوس به تهران رفته و جمعه برگردیم را هنوز یادم است.

- اگر خاطره‌ای از کنفرانس‌های ریاضی که در آن شرکت کرده‌اید دارید، بفرمایید.

من تقریباً تمام کنفرانس‌های ریاضی را تا قبل از اینکه انجمن آمار از انجمن ریاضی جدا شود، شرکت می‌کردم. بعد از آن، فقط در کنفرانس آمار شرکت می‌کردم. کنفرانس‌های قبیل از انقلاب را هم به‌خاطر دارم. حدود شش ماه بعد از آمدن من به ایران در کنفرانس ریاضی شرکت کردم که به‌گمانم در دانشگاه تهران بود. کنفرانس بعدی شیراز بود. کنفرانس خیلی مجلل و خوبی بود. خیلی به من خوش گذشت. چون تازه به ایران آمده بودم، همه چیز برای من نو بود. تعداد زیادی از مسافران هواپیما از ریاضی‌دانان و خانواده‌های ایشان بود که ما شوخی می‌کردیم که خدای ناکرده اگر این هواپیما سقوط کند، در ایران هیچ ریاضی‌دانی نمی‌ماند!

جمعی از شرکت کنندگان در نکوداشت

جالب است که انجمن ریاضی حتی بعد از انقلاب با همت تمام، همه سال‌ها کنفرانس ریاضی را برگزار کرد. هر سال کنفرانس در فروردین برگزار می‌شد و یک سال به‌خاطر بمباران، کنفرانس در

دوس்தداران خانم دکتر به صورت مجازی در مراسم شرکت کرده بودند. در ابتدای این مراسم نماهنگی به‌رسم یادبود از زنده‌یادان و بنیان‌گذاران دانشگاه شهید باهنر کرمان (مرحوم مهندس افضلی پور و همسرشان بانو فاخره صبا) پخش گردید. سپس دکتر محمدعلی یعقوبی رئیس محترم دانشکده ریاضی و رایانه نکاتی در رابطه با خانم دکتر تاتا و سال‌های فعالیت ایشان در دانشکده، بیان نمودند.

در ادامه این مراسم، آقای دکتر غلامرضا محتشمی از اعضای هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد، به صورت برخط به سخنرانی در مورد فعالیت سال‌های ابتدایی حضور خانم دکتر تاتا در ایران و برخی ویژگی‌های شخصیتی ایشان از نگاه استادی و دانشجویان ایشان پرداختند. سپس دکتر ماشالله ماشین‌چی، استاد بازنیسته بخش آمار سخنانی در مورد فعالیتها و تلاش‌های دکتر ماهبانو تاتا از زمان حضور ایشان در کرمان و دانشگاه شهید باهنر کرمان پرداختند. در ادامه این مراسم، سرکار خانم دکتر ماهبانو تاتا دیدگاه‌های خود را بیان نمودند و در انتهای مراسم هدایایی از طرف کمیته بانوان انجمن ریاضی ایران، دانشکده، همکاران و انجمن علمی دانشجویی آمار به همراه لوح تقدیر به خانم دکتر ماهبانو تاتا اهدا شد.

---

* دانشگاه شهید باهنر کرمان

ماهبانو تاتا روز یکشنبه، ۱۸ اردیبهشت ۱۴۰۱ به صورت حضوری و مجازی در آمفی‌تئاتر ماهانی و با همکاری دانشکده ریاضی و رایانه، بخش آمار و انجمن علمی دانشجویی آمار دانشگاه شهید باهنر کرمان برگزار شد.

خانم دکتر تاتا در کنار آقای دکتر یوسف بهرامیور

در این مراسم برخی از اعضای هیئت علمی دانشکده و همچنین برخی از اعضای هیئت علمی بازنیسته دانشکده به همراه جمعی از دانشجویان و خانواده‌های محترم استادی حضور داشتند و سایر